

SLOVENSKÉ KRAJANSKÉ HNUTIE V USA (1907–1914)*

HANA PALKOVIČOVÁ

The author deals with Slovak compatriotic movement in the USA (1907–1914) and the main attention is paid to the description of the Slovak league of America, founded in the Cleveland in 1907.

Key words: American Slovaks; Slovak league of America; Memorandum of the Slovak league of America.

Život Slovákov v USA do roku 1907

Už koncom 19. storočia sa do USA hŕne vysťahoval veľký počet najviac pracovne schopných Slovákov, ktorí odchádzali z Uhorska z viacerých dôvodov, či už sociálnych, ekonomických, alebo politických. Medzi vysťahovalcami boli prevažne ľudia z chudobnejších vrstiev, ktorým sa však podarilo ušetriť alebo požičať si dostatočný kapitál na cestu za more. Ako prví sa sťahovali obyvatelia východných stolíc, postupne sa pridali obyvatelia z juhu a stredú Slovenska. Život v starej monarchii a v USA sa podstatne odlišoval. USA boli už v tejto dobe slobodnou a demokratickou krajinou, ktorá na rozdiel od života v Rakúsko-Uhorsku ponúkala prisťahovalcom možnosť na vlastný rozvoj a hlavne slobodný prejav.¹

Nie však všetkým Slovákom sa život v USA vydaril podľa ich predstáv a ich zidealizovaná predstava o rýchlom a ľahkom zbohatnutí a návrate domov narážala na tvrdú realitu. Väčšina Slovákov prichádzala do USA bez hmotných prostriedkov a nielen bez znalosti angličtiny, ale bola dokonca negramotná a nemala dostatok životných skúseností a schopností. Do USA sa však vysťahovala síce menej početná, ale pre naše dejiny o to dôležitejšia skupina slovenskej inteligencie,² ktorá si plne uvedomovala nebyťvalé možnosti, ktoré Amerika ponúkala, a začala sa angažovať v prospech Slovákov a pracovať na nevyhnutnom organizovaní tých, ktorí sa rozhodli zostať v USA natrvalo. Práve táto skupina inteligencie sa dokázala uplatniť v nových a neľahkých podmienkach a využiť získaný vplyv a skúsenosti v prospech Slovákov, ktorí nemali také

* Táto štúdia je súčasťou výskumu spojeného s plnením grantovej úlohy financovanej agentúrou APVV č. SK-CZ-0063-11 s názvom Slovenské a české krajanské hnutie v USA.

¹ HRONSKÝ, J. C.: *Dve slovenské Ameriky*. Buenos Aires 1958, s. 7.

² Medzi prvých hlavných organizátorov života Slovákov v Amerike patrili Július Wolf a Janko Slovenský. Janko Slovenský je i autorom prvého slovensko-anglického slovníka s názvom *Americký Tlumač* (1887). V roku 1885 vydal Slovenský prvé číslo *Bulletinu* a od roku 1886 začali Wolf spolu so Slovenským najprv ručne písať a neskôr tlačiť slovenské noviny v USA *Amerikánsko-slovenské noviny* a v roku 1888 sa k nim pridali Peter V. Rovnianek. Myšlienka vydávania periodickej tlače sa rýchlo rozšírila a od roku 1888 začal vychádzať časopis *Nová vlasť*, od roku 1889 *Katolícke noviny*, od roku 1890 *Slovák v Amerike* a postupom času pribúdali ďalšie. GESSAY, I.: *Z dejín amerických Slovákov*. Kalendár Slovenskej ligy na Slovensku. Pre katolíkov, evanjelikov, pravoslávnych a židov 1, 1926, s. 77; BIELIK, F. et al.: *Slováci vo svete*. Diel II. Martin 1980, s. 85–86; RIPKA, I.: *Slovenčina v Amerike na začiatku 20. storočia*. Slováci v zahraničí 26, 2009, s. 85; BENEŠ, V.: *Revoluční hnutí v Severní Americe*. In: Cyklus přednášek. Československá revoluce. Praha 1923, s. 233.

šťastie a schopnosti. V USA sa teda začala formovať silne národne cítiaca skupina Slovákov, ktorým osud Slovákov v starej vlasti nebol ľahostajný.³

Hlavnou oporou slovenského emigranta v USA bol v prvom rade kostol a škola, ktoré sa postupne zakladali, a veľmi skoro sa centrom národného života stávali aj spolky, ktoré hrali dôležitú úlohu pri organizovaní Slovákov.⁴ Medzi osobnosti, ktoré sa najviac zaslúžili o organizovanie Slovákov a ich pozdvihnutie, patrí nesporne oravský rodák Štefan Furdek⁵ a rodák z Dolného Hričova a vodca „slobodomyselných“ Slovákov v USA Peter Vítázoslav Rovnianek.⁶

Stretávame sa s rôznymi snahami o vytvorenie akejsi zjednocujúcej organizácie amerických Slovákov a práve tieto osobnosti stáli pri ich zrode a na ich čele. Svoju činnosť vyvíjal od 15. februára 1890 Rovniankov Národný slovenský spolok, ktorého tlačovým orgánom boli *Amerikánsko-slovenské noviny* a ktorý bol založený na sociálnom a národnom základe, a Furdekova, na konfesiónalnom základe založená, Prvá katolícka slovenská jednota, ktorá vznikla 4. septembra 1890 v Clevelande a jej oficiálnym tlačovým orgánom bol týždenník *Jednota*.⁷ Furdek si uvedomoval úzku prepojenosť náboženstva s národným cítením, čo bolo jasne vyjadrené už v hesle Prvej katolíckej slovenskej jednoty: „*Za Boha a za národ*.“⁸ Furdek sa spolu s ďalšími slovenskými kňazmi právom obával, že Slováci v Amerike môžu časom stratiť nielen svoju vieru, ale i národnosť, a riešenie videl práve v spolkevkej činnosti a v zakladaní farských škôl.⁹

Snahy slovenských národovcov v Amerike smerovali aj k založeniu Matice slovenskej v Amerike v roku 1893, ktorej predsedom sa po Furdekovi stal Gustáv Mařšall-Petrovský. Úlohou Matice slovenskej v Amerike bolo nastolenie jednoty a svornosti medzi americkými Slovákami a zároveň zmierenie Štefana Furdeka a Petra V. Rovnianka. Prišlo však k opaku a Rov-

³ Slovenská národná knižnica, Archív literatúry a umenia (ďalej ALU), f. Slovenská liga v Amerike, k. 8, Slováci v politike (Palkovič, J.); BOBÁK, J.: *Sto rokov od založenia Slovenskej ligy v Amerike*. Historický zborník 19, 2009, č. 1, s. 13; HANZLÍK, J.: *Začiatky vysťahovalectva zo Slovenska do USA a jeho priebeh až do roku 1918, jeho príčiny a následky*. In: Polišínský, J. (ed.): *Začiatky českej a slovenskej emigrácie do USA*. Bratislava 1970, s. 85; BENEŠ, V.: *Revoluční hnutí v Severní Americe*. In: *Cyklus přednášek. Československá revoluce*. Praha 1923, s. 233–238.

⁴ BOBÁK, J.: *Sto rokov od založenia Slovenskej ligy v Amerike*. Historický zborník 19, 2009, č. 1, s. 14.

⁵ Štefan Furdek (1855–1915) prišiel do Ameriky v roku 1882 ako absolvent teológie. Bol horlivým organizátorom slovenského života v Amerike. Založil Prvú slovenskú katolícku jednotu, noviny *Jednota* v roku 1891 a v roku 1896 *Kalendár Jednota*. Bol zakladateľom Slovenskej ligy v Amerike a zároveň jej prvým predsedom. Furdek je i autorom vzdelávacieho diela *Svet a jeho záhady*. BARTALSKÁ, E.: *Štefan Furdek a kalendár Jednota*. Slováci v zahraničí 22, 2005, s. 8; PAUČO, J.: *Štefan Furdek a slovenské prisťahovalectvo*. Middletown, Pa. 1955, s. 181.

⁶ Peter Vítázoslav Rovnianek (1867–1933) do Ameriky prišiel v roku 1888 ako bohoslovec a stal sa z neho uznávaný bankár, činný novinár a jeden z hlavných organizátorov slovenského života v Amerike. Rovnianekovi a ďalším americkým Slovákom sa podarilo zabrániť v roku 1902 postaveniu sochy Ľudovítovi Košútovi na centrálnom námestí Public Square v Clevelande, a tým upozorniť svet na silnú maďarizáciu a útlak Slovákov v Uhorsku. Vďaka zásahu amerických Slovákov bola socha nakoniec umiestnená do Wade Parku. Rovnianek sa spolu s A. S. Ambroseom zaslúžili i o to, že Slováci si mohli osvojiť svoju zástavu, príp. americkú na úkor zástavy uhorskej. V USA Rovnianek založil Národný slovenský spolok, Živenu, podieľal sa na založení Matice slovenskej v USA a po rozchode s jej členmi založil organizáciu Maják. Stál pri zrode Slovenskej ligy v Amerike a bol i jej predsedom. Po finančnom páde jeho podnikov sa v snahe splatiť dlhy vydal hľadať zlato do Kalifornie, ale neúspešne. ROVNIAK, P. V.: *Zápisky zažíva pochovaného*. Martin 2004, s. 186–247. Archiv Ministerstva zahraničných vecí České republiky (ďalej AMZV), f. III. sekce MZV 1918–1939, k. 819, Politické věci v ČSR. Od Výboru memorialného fondu P. V. Rovnianka.

⁷ *Furdek and Rovnianek*. In: *Jednota Annual Furdek*. Cleveland 1967, s. 98; PAUČO, J.: *Matúš Jankola – kňaz a národovec*. Danville, Pa. 1959, s. 22.

⁸ MINÁR, I.: *Americkí Slováci a Slovensko. Formovanie a vznik slovenskej komunity v spoločenskej štruktúre Spojených štátov severoamerických 1880–1985*. S. I. 1988, s. 41; *Rok zlatého jubilea. Prečo bola prvá katolícka slovenská jednota založená?* *Jednota*, 15. 11. 1939, s. 1.

⁹ *Furdek and Rovnianek*. In: *Jednota Annual Furdek*. Cleveland 1967, s. 98; PAUČO, J.: *Matúš Jankola – kňaz a národovec*. Danville, Pa. 1959, s. 22.

nianek po rozchode a sporoch s členmi Matice slovenskej založil v roku 1894 literárnu družinu Maják, ktorá mala podobné, ak nie zhodné ciele s Maticou slovenskou, čím prišlo k jej oslabeniu a okrem mocenského súboja sa i ďalšie nepriaznivé faktory podpísali na tom, že sa 16. augusta 1900 v Pittsburghu konalo jej posledné valné zhromaždenie.¹⁰ Napriek rozporom a osobným konfliktom sa v roku 1897 na schôdzi slovenských novinárov v Clevelande čelní predstavitelia amerických Slovákov na čele s Furdekom a Rovniankom uzniesli pracovať spoločne v prospech slovenského národa a zároveň pripravili petíciu pre uhorskú vládu.¹¹ Od roku 1900 plnil svoj cieľ – rozširovať slovenčinu v Amerike – literárny spolok Národ a v tom istom roku americkí Slováci na čele s Furdekom zostavili prvé¹² *Memorandum*, ktoré žiadalo takú istú slobodu, akú majú Slováci v Amerike pre Slovákov v Uhorsku.

Stále intenzívnejšie sa však ozývali hlasy o potrebe vytvorenia celonárodnej organizácie na pôde USA, ktorá by zastrelila Slovákov bez ohľadu na konfesiú a na národnostnom princípe.¹³ Od októbra 1905 vyvíjal svoju činnosť Ústredný slovenský národný výbor v New Yorku, ktorý finančne a i morálne podporoval amerických Slovákov a stal sa priamym predchodcom Slovenskej ligy v Amerike. Financie z tohto fondu boli použité i na podporu Slovenskej národnej strany vo voľbách v Uhorsku v roku 1906, počas ktorých sa rozprúdila silná volebná agitácia. Jej heslo „*Za tú našu slovenčinu*“¹⁴ sa veľmi rýchlo prenieslo i za oceán a neskôr sa stalo hlavným heslom Slovenskej ligy v Amerike.¹⁵

Slovenská liga v Amerike

Samotnému založeniu ligy v Amerike predchádzalo stretnutie slovenských novinárov 4. apríla 1907 v Pittsburghu, medzi ktorými nechýbali jeho hlavní iniciátori – Štefan Furdek, Albert Mamatey, Anton Bielek, Milan Getting, Ignác Gessay, Peter V. Rovnianek a iní. V roku 1907 sa zišlo ustanovujúce valné zhromaždenie Národného slovenského kongresu¹⁶ v Clevelande

¹⁰ ALU, f. Slovenská liga v Amerike, k. 6; BAJANÍK, S.: *Štefan Furdek – otec amerických Slovákov*. Martin 2007, s. 6; ROVNIAK, P. V.: *Zápisky zaživa pochovaného*. Martin 2004, s. 65.

¹¹ DOBROTKOVÁ, M.: *Americkí Slováci a ich boj za samostatnosť Slovenska*. In: Bobák, J. (ed.): Na ceste k štátnej samostatnosti. (Na pamiatku 140. výročia Memoranda národa slovenského). Martin 2002, s. 101.

¹² Už v roku 1901 slovenskí kňazi v Amerike vytvorili obsiahle memorandum *Memorial presented by the Roman Catholic priests of Slovak nationality to their Eminences the Cardinals, Archbishops and Bishops of the United States*, v ktorom sa venujú utrpeniu a biede Slovákov v Uhorsku. Myšlienka tvorby pamätného spisu – memoranda – sa preniesla s príchodom Slovákov do Ameriky i za oceán. Požiadavky Slovákov v Amerike sa opierali hlavne o *Memorandum národa slovenského* z roku 1861, ktorého autorom bol Štefan Marko Daxner a v ktorom bola vyjadrená požiadavka slovenského okolia. Podľa Daxnera bolo memorandumové zhromaždenie zároveň i prvým slovenským parlamentným zhromaždením. ČULEN, K.: *Americkí Slováci v národnom živote slovenskom do roku 1914*. In: Šprinc, M. (ed.): Slovenská liga v Amerike štyridsaťročná. Scranton, Pa. 1947, s. 11; BIELIK, M.: *Memorandum – identita a integrácia*. In: Bobák, J. (ed.): Na ceste k štátnej samostatnosti. (Na pamiatku 140. výročia Memoranda národa slovenského). Martin 2002, s. 276; DUFFACK, J. J.: *Štefánik a Československo*. Praha 2007, s. 110.

¹³ ČULEN, K.: *Americkí Slováci v národnom živote slovenskom do roku 1914*. In: Šprinc, M. (ed.): Slovenská liga v Amerike štyridsaťročná. Scranton, Pa. 1947, s. 29; Archív Spolku Sv. Vojtecha, f. Slovenské spolky v Amerike, fasc. 330, č. 5.

¹⁴ Používaním tohto hesla sa podrobnejšie zaoberal vo svojej štúdií Milan Podrimavský, ktorý píše, že podobné heslo, „*Na tú našu slovenčinu*“, sa vyvinulo už v Národnom slovenskom spolku pri organizovaní peňažnej zbierky určenej k podpore Slovákov v Uhorsku. Pozri PODRIMAVSKÝ, M.: *Heslo Za tú našu slovenčinu! (1905–1907)*. Historický zborník 19, 2009, č. 1, s. 18–25.

¹⁵ LETZ, R.: *Dejiny Slovenskej ligy na Slovensku (1920–1948)*. Martin 2000, s. 9.

¹⁶ Pozvánka na kongres mala naliehavú formu: „*Krajanja, čo najsrdečnejšie zveme Vás na Slovenský kongres do Clevelandu! V mene národa, prosím Vás pridte! Organizácie pošlite zástupcov! Pridte úradníci našich slovenských organizácií!*“ Plný text pozvánky pozri v *Založení Slovenskej ligy – vrchol jednoty*. Jednota 60, 1957, s. 34–35.

v Gray's Armory, kde sa utvorila 26. mája¹⁷ strešná organizácia amerických Slovákov – Slovenská liga v Amerike (ďalej aj SLA), ktorej zakladajúcimi organizátormi boli slovenské frater-nalistické¹⁸ organizácie a za predsedu bol zvolený Štefan Furdek. Ten pri jej zakladaní povedal: „Dnes schôdza naša má iný účel. Zblíženie našich organizácií ku svorne národnej práci je dnes našim účelom. Naš slovenský ľud potrebuje pomoci tu v Amerike, potrebuje ju i v starom kraji.“¹⁹ Podobne ako Peter V. Rovnianek či Anton Š. Ambrose, aj ďalší zástupcovia slovenských organizácií vyzdvihli potrebu tejto organizácie a povzbudili zúčastnených v boji za oslobodenie národa.²⁰

Po Štefanovi Furdekovi sa za predsednícky stôl Ligy postupne posadili Peter V. Rovnianek, Albert Mamatey, Ivan Bielek, Peter Hletko, Jozef Hušek a ďalší. Názov Slovenská liga sa objavil v *Jednote* už 20. septembra 1893 a tento názov pre centrálnu organizáciu Slovákov, ktorá sa mala stať spojiťom všetkých slovenských organizácií v Amerike, navrhoval hlavne Peter V. Rovnianek. Pôvodne sa zvažoval totiž názov Národná liga.²¹ V stanovách SLA sa hovorí nielen o rozvoji života medzi americkými Slovákami, ktorí sa mali stať poprednými a vernými občanmi USA, ale i o pomoci Slovákom doma v Uhorsku. „Na prvom mieste starosť o podporovanie slovenského politického kultúrneho života v starom kraji, na druhom mieste starosť o slovenský kultúrny a politický život v Amerike.“²²

V Amerike sa vďaka činnosti SLA začalo verejne a otvorene hovoriť o útlaku nemaďarských národov v Uhorsku a uhorská vláda význam SLA, vznikajúcej v dobe obnovujúcich sa predsudkov voči prisťahovalcom v Amerike, nepodceňovala a jej činnosť naozaj starostlivo pozorovala a mapovala.²³ Nie je náhodou, že rok vzniku SLA sa viaže s tragickými udalosťami v Černovej, na ktoré upozornila Ameriku i Slovenská liga prostredníctvom viacerých článkov a protestov. Slovenskí katolícki kňazi v USA, zastúpení Matúšom Jankolom a Antonom Filkor-nom, sú i autormi listu adresovanému pápežovi, v ktorom ho prosia preskúmať Hlinkovo suspendovanie a odsúdenie. Listom obhajovali činnosť Andreja Hlinku a vyslovili mu svoju podporu a dôveru.²⁴

¹⁷ Za zakladajúci deň SLA sa uvádza aj plánovaný 30. máj 1907. ČULEN, K.: *Americkí Slováci v národnom živote slovenskom do roku 1914*. In: Šprinc, M. (ed.): Slovenská liga v Amerike štyridsaťročná. Scranton, Pa. 1947, s. 15.

¹⁸ Boli to: Prvá katolícka slovenská jednota, Národný slovenský spolok, Slovenská evanjelická jednota, Grécko-katolícka jednota, Nezávislá slovenská jednota, Živena, Slovenská telocvičná jednota Sokol, Clevelandská slovenská jednota, Prvá katolícka slovenská ženská jednota, Pennsylvánska slovenská ženská jednota a Evanjelická slovenská ženská jednota. MINÁR, I.: *Americkí Slováci a Slovensko. Formovanie a vznik slovenskej komunity v spoločenskej štruktúre Spojených štátov severoamerických 1880–1985*. S. l. 1988, s. 45.

¹⁹ Zámer zakladateľov SLA bol teda zrejmý – dosiahnuť pre Slovákov v Uhorsku rovnaké postavenie, aké mali Maďari. DUBOSH, F.: *Slovenská liga počas vojny*. In: Zlaté jubileum a XXXV. Kongres Slovenskej ligy v Amerike 1907–1957. Cleveland 1957, s. 12; JAKEŠOVÁ, E.: *Konflikt a spolupráca. Americkí Slováci a slovenský národný život na prelome 19. a 20. storočia*. In: Podrimavský, M. – Kováč, D. (edd.): Slovensko na začiatku 20. storočia. (Spoločnosť, štát a národ v súradniciach doby). Bratislava 1999, s. 83.

²⁰ ČULEN, K.: *Americkí Slováci v národnom živote slovenskom do roku 1914*. In: Šprinc, M. (ed.): Slovenská liga v Amerike štyridsaťročná. Scranton, Pa. 1947, s. 18–19.

²¹ ALU, f. Slovenská liga v Amerike, k. 6.

²² ALU, f. Slovenská liga v Amerike, k. 7, Stanovy Slovenskej ligy v Amerike; MINÁR, I.: *Americkí Slováci a Slovensko 1880–1980*. Bratislava 1994, s. 65–69.

²³ JAKEŠOVÁ, E.: *Americkí Slováci, zahraničný odboj a československá štátnosť (1914–1918)*. Historický časopis 36, 1989, č. 5, s. 689.

²⁴ Prvý predseda SLA Š. Furdek komentoval udalosti v Černovej nasledovne: „V Černovej sa začal krvavý zápas za tú našu slovenčinu. Nedajme zhasnúť iskru, ktorá skrsla zo slovenskej krvi v Černovej!“ BIELIK, F.: *Andrej Hlinka a americkí Slováci*. In: Bielik, F. – Borovský, Š. (edd.): Andrej Hlinka a jeho miesto v slovenských dejinách. Bratislava 1991, s. 93.

S pozitívnym ohlasom sa medzi Slovákmi v Amerike stretol článok nositeľa Nobelovej ceny Björnstjerna Björnsona, v ktorom sa staval proti nerovnému a nespravodlivému postaveniu nemaďarských národov v Uhorsku.²⁵ Jozef Mikuš vo svojej práci *Slovenský národný program v minulosti a dnes* píše o vzniku SLA: „*Vtedy, keď slovenčina bola pod Tatrami vylúčená zo škôl, tak Slovenská liga sa dala do hesla Za tú našu slovenčinu!*“²⁶

Pred prvým predsedom SLA Štefanom Furdekom bol kus práce a cieľ získať čo najviac členov a podporovateľov, aby sa mohla činnosť Ligy naplno rozvinúť. Furdek vyjadril svoj zámer obroditiť krajanov v Amerike jasne: „[...] *treba pôsobiť, aby krajan prispôbil sa tunajším. Dať ľudu návod, ako čím skôr si osvojiť potrebnú anglickú reč, dvíhať ľud obchodne, chrániť ho pred pijavicami, ničiacimi ho hmotne i mravne.*“²⁷

V tejto prvej fáze svojej existencie organizovala SLA tzv. indignačné²⁸ schôdze a ľudové prednášky, ktoré mali posilniť a uvedomiť ľud, ktorý potom hŕfne prispieval na národné ciele, konkrétne dával peniaze na pokuty od maďarskej vlády slovenským národovcom.²⁹ Hlavným problémom, ktorému museli zakladatelia Ligy čeliť už na začiatku, bol problém s financiami, ktoré sa mali použiť na činnosť SLA a na podporu Slovákov v Uhorsku. SLA prišla s nápadom vydania pamätnej známky. Postupne sa prepracoval systém, v ktorom sa vypočítalo, koľko listov pošlú ročne Slováci, a keď tam prilepili národnú známku Ligy, vytvoril sa plynulý a trvalý zdroj peňazí a propagovala sa zároveň jej činnosť. S podobizňou Pavla Mudroňa a nápisom „*Za tú našu slovenčinu!*“ dala SLA raziť i tzv. národné peniaze, ktoré mali síce iba symbolickú hodnotu, ale americkí Slováci ich kúpou vyjadrovali podporu národným cieľom Ligy.³⁰ Na schôdzi SLA 30. septembra 1907 konštatoval jej predseda Štefan Furdek, že každému slovenskému spolku bola odovzdaná dostatočná zásoba³¹ kolkov a mincí určených na rozpredanie. Práve na tomto zasadnutí prišlo k zostaveniu výboru, ktorý mal spracovať stanovy³² Ligy. Na jeho čele stáli osobnosti ako Albert Mamatey, Ignác Gessay³³ a Ladislav Boor.³⁴ Na nasledujúcej štvrtročnej

²⁵ PAUČO, J.: *75 rokov Prvej katolíckej slovenskej jednoty*. Cleveland 1965, s. 69; SIDOR, K.: *Andrej Hlinka 1864–1926*. Bratislava 1934, s. 233–234; BAJANÍK, S.: *Štefan Furdek – otec amerických Slovákov*. Martin 2007, s. 15.

²⁶ ALU, f. Slovenská liga v Amerike, k. 13, Slovenský národný program v minulosti a dnes (Jozef Mikuš).

²⁷ PAUČO, J.: *Slovenskí priekopníci v Amerike*. Cleveland 1972, s. 94.

²⁸ Cieľom týchto stretnutí bolo brániť slovenské práva, protestovať proti nerovnému postaveniu Slovákov v Uhorsku, zaangažovať Slovákov v Amerike pre slovenskú otázku a podporiť ich národné presvedčenie a obetavosť. Tamtiež, s. 98–99.

²⁹ Táto pomoc bola samozrejme tajná. BRESTENSKÝ, V.: *Slovenská liga na Slovensku a v Amerike*. Kalendár Slovenskej ligy na Slovensku. Pre katolíkov, evanjelikov, pravoslávnych a židov 1, 1926, s. 45–46.

³⁰ Slovenský národný archív (ďalej SNA), f. Slovenská liga v Amerike, k. 17, výstrižky z novín a inej tlače o Slovenskej lige od K. Čulena; *Veľká slovenská slávnosť v Clevelande*. Slovenská liga 1, 1924, č. 7–8, s. 3. ČULEN, K.: *Dejiny Slovákov v Amerike*. Diel II. Bratislava 1942, s. 127.

³¹ V roku 1908 to bolo pol milióna národných kolkov a asi dve tretiny vyhotovených mincí. *Štvrtročná schôdza Slovenskej ligy*. Amerikánsko-slovenské noviny, 11. 3. 1908, s. 10.

³² Stanovy Slovenskej ligy v Amerike: „*Vzdelávať náš ľud žijúci v Amerike, starať sa o to, aby sa naši ľudia stávali povedomými a vernými občanmi USA, povznášať náš ľud v Amerike a inde mravne, hospodársky, spoločensky a politicky.*“ ALU, f. Slovenská liga v Amerike, k. 7, Stanovy Slovenskej ligy v Amerike.

³³ Ignác Gessay (1874–1928) do Spojených štátov odišiel v roku 1898 z Uhorska kvôli obvineniam z panslavizmu. Po príchode do USA pôsobil najprv ako učiteľ v Olyphante a bol aktívnym prispievateľom Rovniakových *Amerikánsko-slovenských novín*. Bol činným novinárom a redaktorom *Slovenského denníka*, *Národných novín* a od roku 1913 *Newyorského denníka*. Podieľal sa na založení *Denného hlasu* a stal sa jedným zo zakladajúcich členov Slovenskej ligy v Amerike a založil i jej tlačový orgán *Nové Slovensko*. Gessay sa veľmi aktívne zapojil i do kampane proti Albertovi Apponyimu, ktorý navštívil USA v roku 1911, a podobne stál na strane obrany práv nemaďarských národov v Uhorsku i počas agitáčnej cesty grófa Mihálya Károlyiho. Počas prvej svetovej vojny bol členom Československej národnej rady a Milanom R. Štefánikom bol vymenovaný za jedného z jej vojenských referentov. V roku 1918 podpísal Pittsburskú dohodu, v ktorej sa upravovalo usporiadanie Slovákov a Čechov v novom štáte. O osud svojich krajanov sa neprestal zaujímať ani po rozpade monarchie a počas svojho pobytu v novom štáte v roku 1919 si uvedomil

schôdzi v roku 1908 za účasti jej popredných členov a výkonného výboru už bol obrys jej hlavných stanov prijatý a v tomto období SLA už štedro podporovala národné ciele v sume takmer osem tisíc dolárov.³⁴ Už v roku 1910 sa síce Slovenská liga tešila výsadnému postaveniu medzi slovenskými organizáciami v Amerike, napriek tomu stále pretrvávali medzi niektorými, či už katolíckymi, alebo nekatolíckymi tábormi rozpory, a bolo nevyhnutné dostatočne upovedomiť amerických Slovákov o činnosti Slovenskej ligy, rešpektujúc Furdekove vyhlásenie o tom, že Slovákov v Amerike nesmú deliť hranice ani politické a ani náboženské.³⁶ V roku 1911 vrcholili finančné ťažkosti Rovniankových podnikov, ktoré neodvrátili ani rôzne ubezpečenia a osvedčenia v *Amerikánsko-slovenských novinách*,³⁷ a po krachu jeho spoločnosti prevzal riadenie Ligy Anton Filkorn, ktorý pomáhal i novému, na kongrese SLA v McKeesporte 30. novembra 1911 zvolenému predsedovi – Albertovi Mamateyovi.³⁸

Slovenská liga v prvých rokoch svojej existencie nezostala nečinná ani pri sčítaní ľudu v Amerike v roku 1910, keď protestovala na čele s Rovniankom³⁹ proti všeobecnému zaradeniu bez otázky o národnosti medzi Hungarians (Uhrov). Vďaka zásahu SLA prezident Taft vyhovel žiadosti amerických Slovákov a kongres i senát schválili stiahnutie miliónov hárkov a vytvorenie nových, čo bolo zároveň veľkým triumfom Slovákov združených v Slovenskej lige.⁴⁰ Liga už od svojho založenia usilovne participovala na šírení vzdelanosti a podieľala sa na vydávaní a rozširovaní kníh. Intenzívne podporovala i vystúpenia slovenských národovcov a zastrešila vydanie publikácie Milana Ivanku⁴¹ s názvom *Slováci a Maďari*, ktorou autor poukázal nielen

potrebu vytvorenia jej odnože na Slovensku. Slovenskú ligu na Slovensku založil v roku 1920 a jej prvým predsedom sa stal Vavro Šrobár. *Ignác Gessay*. Slovenská liga 1, 1926, č. 6, s. 93; LETZ, R.: *Život a dielo Ignáca Gessaya a jeho vyvrcholenie v Slovenskej lige na Slovensku*. Historický zborník 14, 2004, č. 2, s. 20–22; ŠVORC, P.: *Rozbíjali monarchiu. Populárny slovník osobností česko-slovenského odboja 1914–1918*. Košice 1992, s. 31–34.

³⁴ *Schôdza výkonného výboru Slovenskej ligy v Amerike*. Amerikánsko-slovenské noviny, 2. 10. 1907, s. 2.

³⁵ *Štvrtročná schôdza Slovenskej ligy*. Amerikánsko-slovenské noviny, 11. 3. 1908, s. 10.

³⁶ V roku 1910 boli v Amerike ešte tri katolícke frakcie (v Chicagu, Clevelande, Wilkes-Barre), dve nekatolícke, jedna socialistická a frakcia slovenských židov a gréckokatolíkov. SNA, f. Pavol Blahov, inv. č. 2286, k. 94, Pamätnica a program prednášky Slovenskej ligy, 11. 12. 1910; HRONSKÝ, J. C.: *Dve slovenské Ameriky*. Buenos Aires 1958, s. 11; *Slovenská liga*. Kalendár Národného slovenského spolku 19, 1910, s. 86–95.

³⁷ Zlým stavom a následným krachom Rovniankovej spoločnosti sa zaoberali i *Národné noviny*. Pozri *Vkladateľom firmy P. V. Rovnianek and Co*. Národné noviny (Pittsburgh), 2. 2. 1911, s. 4.

³⁸ Albert Mamatey (1870–1923) bol v poradí tretí predseda Slovenskej ligy v Amerike, ktorý ju viedol v pre Slovákov rozhodujúcom období, počas prvej svetovej vojny. V Amerike najprv pôsobil na Carnegieho vysokej škole technickej, odkiaľ odišiel, aby sa mohol naplno angažovať za slovenskú vec. Od roku 1911 vykonával i funkciu predsedu Národného slovenského spolku a bol zostavovateľom diela *Škola reči anglickej*. Ako predseda SLA sa svojimi činmi podieľal na upevňovaní spolupráce s Čechmi, čo viedlo i k vzniku Česko-Slovenska. Bol signatárom Clevelandskej a Pittsburskej dohody a zástancom autonómneho postavenia Slovákov v štáte, ale pravdepodobne pod vplyvom vládnej propagandy a nového miesta konzula v Pittsburghu v roku 1920. Na sklonku života tento jednoznačný zástoj opustil a jeho vyjadrenia k autonómii boli už veľmi zdržanlivé. SNA, f. Slovenská liga v Amerike, k. 3, Korešpondencia – Pán Mamatey sa vzdáva predsedníctva Slovenskej ligy; ŠTILLA, M.: *Albert Mamatey*. Banská Bystrica 2008, s. 3–4; ČULEN, K.: *Pittsburghská dohoda*. Bratislava 1937, s. 439–442; Archiv kanceláre prezidenta republiky (ďalej AKPR), inv. č. 3557, spis: Olga Mamateyová, vdova po čl. konzulovi v Pittsburghu; Životopis konsula Alberta Mamateye; ALU, f. Slovenská liga v Amerike, k. 2, Tretí kongres Slovenskej ligy.

³⁹ Vo svojej autobiografii Rovnianek podrobne opisuje priebeh tejto akcie, na ktorej výslednom úspechu mal zásluhu i jeho dobrý priateľ, senátor za Pensylvániu George Oliver. Pozri ROVNIAK, P. V.: *Zápisky zažíva pochovaného*. Martin 2004, s. 189–190.

⁴⁰ FERIEŇČÍK, J.: *Ústava a vláda Spojených štátov severo-amerických*. Pittsburgh 1924, s. 118–119; BAJANÍK, S.: *Štefan Furdek – otec amerických Slovákov*. Martin 2007, s. 15–20; GALLO, J.: *Krátky prehľad udalostí z Národného slovenského spolku za úradný rok 1910*. Kalendár Národného slovenského spolku 19, 1911, s. 55.

⁴¹ Milan Ivanka (1876–1978) bol politik, advokát, počas prvej svetovej vojny poddôstojník rakúsko-uhorskej armády a jeden z reprezentantov čechoslovakizmu. ŠVORC, P.: *Zrod republiky. (Dobové dokumenty, spomienky a stanoviská 1914–1918)*. Košice 1991, s. 27.

na historické skutočnosti, ale hlavne na fakt, že Slováci sú rovnocenným národom vo vzťahu k Maďarom.⁴²

Albert Apponyi v USA

Silu a význam amerických Slovákov si veľmi dobre uvedomoval i tvorca školských zákonov v Uhorsku, gróf Albert Apponyi, ktorý USA navštívil už v roku 1904 a agitačnú cestu sem podnikol i v roku 1911. Mala mať viac súkromný charakter spojený s prednáškovým turné po amerických univerzitách.⁴³ Apponyi veľmi dobre načasoval svoju cestu do USA, keďže sa v tej dobe medzi čelnými americkými Slovákmi šírila vzájomná nedôvera a všetko bolo znásobované finančnými problémami Petra V. Rovnianka, v ktorého podniku mali svoje úspory viacerí americkí Slováci.⁴⁴ Na Apponyiho návštevu v Amerike a na jeho netoleranciu voči nemaďarským národom v Uhorsku upozorňovali ešte pred jeho príchodom viaceré slovenské periodiká v USA: „Apponyiho a jeho čelad' prinúťme k defenzíve! Postarajme sa o to, aby Amerika vedela!“⁴⁵

Napriek všetkým problémom, ktoré amerických Slovákov trápili, sa začalo s prípravou protestnej akcie⁴⁶ za pomoci Srbov, Čechov, Chorvátov, Rumunov a Rusínov. Slovensko-maďarské nepriateľstvo sa dostalo spolu s emigrantmi aj za more a postoj amerických Slovákov k Apponyiho ceste výstižne vyjadruje úryvok z dobovej tlače, ktorá Apponyiho opisuje nasledovne: „Gróf Albert Apponyi, najväčší burič Uhorska, najväčší nepriateľ slobody a všeobecného, rovného, tajného a hlasovacieho práva, ako aj práva zhromažďovacieho, potlačovateľ uhorských nemaďarských národov a nepriateľ kresťanských cirkví [...]“⁴⁷

Do Ameriky pricestoval Apponyi loďou a v New Yorku v blízkosti sochy Slobody vyhlásil: „Občania Uhorska majú takú slobodu, ako v Spojených štátoch.“⁴⁸ Všetci uvedomeli Slováci v Amerike boli týmto nepravdivým vyhlásením pohoršení, keďže nebolo ani sčasti založené na pravde. Následne americkí Slováci vydali na bojkotovanie jeho činnosti v USA brožúru, v ktorej poukazovali na jeho činnosť zameranú proti nemaďarským národnostiam v Uhorsku a názory, ktorými bol v Uhorsku známy, a tú potom rozoslali po univerzitách, kde mal Apponyi prednášať. Citovali v nej prevažne slová Björnstjerna Björnsona, ktorými odôvodňoval svoju neúčast' na mierovom kongrese v Mníchove v roku 1907: „[...] Maďari sú veľmi horliví, keď ide o dieľo mieru a humanity. Ale doma utláčajú tri milióny Slovákov. Zakazujú im, aby hovorili v reči svojej duše, tupia ich lásku k svojim historickým tradíciám, zavreli im múzeá [...]. V parlamente ich urážajú [...]“⁴⁹ Najväčší protest proti Apponyimu a jeho propagande slúžiacej ceste zača-

⁴² IVANKA, M.: *Slováci a Maďari. Politicko-historická úvaha*. Bratislava 1997, s. 5; BIELIK, F. et al. *Slováci vo svete*. Diel II. Martin 1980, s. 152.

⁴³ ČULEN, K.: *Dejiny Slovákov v Amerike*. Diel II. Bratislava 1942, s. 162–164; AMBROSE, A. S.: *Dve významné návštevy v Amerike*. In: Rudinský, J. (ed.): *Slovensko Masarykovi*. Praha 1930, s. 152; MIKUŠ, J.: *The Slovak League of America: A Historical Survey*. In: Krajša, J. (ed.): *Slovaks in America: A Bicentennial Study*. Middletown, Pa. 1978, s. 41.

⁴⁴ ČULEN, K.: *Americkí Slováci proti Apponyimu (r. 1904 a 1911)*. Prúdy 21, 1937, č. 1, s. 98.

⁴⁵ *Slováci! Do boja! Za tú našu slovenčinu! Dolu s Apponyim*. Národné noviny (Pittsburgh), 2. 2. 1911, s. 5.

⁴⁶ Americkí Slováci spolu s Rumunmi publikovali otázky, na ktoré mal Apponyi odpovedať (týkajúce sa reformy hlasovacieho práva v Uhorsku, slobody zhromažďovania, tlače atď.), čím jeho cestu bojkotovali a verejne poukázali na jeho skutočné zámery. MINÁR, I.: *Americkí Slováci a Slovensko. Formovanie a vznik slovenskej komunity v spoločenskej štruktúre Spojených štátov severoamerických 1880–1985*. S. I. 1988, s. 83.

⁴⁷ *Amerikánsko-slovenské noviny*, 11. 1. 1911, s. 11.

⁴⁸ *Jednota. Katolícky kalendár na priestupný rok 1908*, 1908, s. 162; AMBROSE, A. S.: *Dve významné návštevy v Amerike*. In: Rudinský, J. (ed.): *Slovensko Masarykovi*. Praha 1930, s. 151–152.

⁴⁹ Tamtiež, s. 152.

li viesť clevelandskí Slováci na čele s Jánom Pankuchom. Zriadil sa tzv. výbor, ktorý mal mapovať Apponyiho cestu, a činnosť začala vyvíjať i tlačová kancelária, ktorá mala na starosti písanie článkov do anglických novín týkajúcich sa jeho prednášok. Podrobnosti zápasu amerických Slovákov boli predebatované na protestnej schôdzi v Chicagu 9. februára 1911 a do siene Sokola Slávie prichádzali húfy zaniatených Slovákov vyjadrujúcich odpor a nespokojnosť s konaním Apponyiho. Výkonný výbor Česko-americkéj tlačovej kancelárie podal podnet na vydanie pamätného spisu *Memorial presented by the Slavic American Press of Chicago to Mr. Alexander A. McCormic, Chairman of the Washington Birthday Committee of the Union League Club, Chicago*, ktorý bol určený všetkým spravodajským kanceláriám a kde bolo jasne opísané postavenie národností v Uhorsku. Tento spis bol následne podpísaný zástupcami českých a slovenských časopisov, ku ktorým sa pridali i zástupcovia Poliakov či Chorvátov.⁵⁰ Pankuchovi a jeho protestnej akcii adresoval podporný list i predseda Ligy Albert Mamatey: „*Ten pohyb, ktorý začali clevelandskí Slováci proti Apponyimu [...], mala začať a viesť Slovenská liga, ale za národnú vec vždy oduševnení clevelandskí Slováci nás v tom predbehli [...]. Slovenská liga tento pohyb schvaľuje a k nemu sa pripojuje a chce ho podporovať tak mravne, ako i hmotne – prijmite teda vďačne naše pomocné ruky k práci vašej [...]. Sláva Clevelandským Slovákom!*“⁵¹

Dňa 16. februára 1911 počas schôdze SLA vystúpili proti Apponyiho ceste Filkor, americký Rumun dr. Moldavan, chorvátsky rečník Grškovič a za Čechov Švarc. Na záver predniesol rezolúciu s otázkami na Apponyiho Ján Pankuch, ktorú následne podpísali všetci rečníci a ďalší zástupcovia amerických Slovákov.⁵² Pri jednej zo svojich prednášok v Chicagu 23. februára 1911 bol Apponyi dokonca udtretý päsťou a hlasno sa ozývali heslá „*Dolu s ním*“ alebo „*Preč s ním*“ a práve na tejto prednáške sa prejavila i nejednotnosť Maďarov v Amerike, keďže sa strhla bitka medzi jeho prívržencami a socialistami, pri ktorej boli hádzané i falošné bomby.⁵³ Apponyi sa prejavil nielen ako slabý rečník, ale i ako človek neschopný a nepripravený reagovať na otázky. Na konci prednášky v Chicagu, ešte pred strhnutím sa nepokojov, smerovala k Apponyimu otázka týkajúca sa všeobecného volebného práva v Uhorsku doktorka Wišteinová. Apponyi bol otázkou taký zaskočený, že vo svojej odpovedi uznal „nedokonalosť“ uhorskej ústavy, avšak takáto odpoveď nikoho zo zúčastneným amerických Slovákov neuspokojila.⁵⁴ Poslednú prednášku mal gróf Apponyi v Bostone na Harvadskej univerzite a v klube Twentieth Century, kde prednášal spolu s významným americkým Slovákom a neskorším činným organizátorom československého odboja Antonom Ambrosom.⁵⁵ Ambrose opisoval krivdy páchané na Slovákoch, čím priamo konfrontoval Apponyiho, ktorý sa podľa Ambroseho svedectva s ním v súkromnom rozhovore vyjadril, že má Slovákov a slovenskú reč rád a celý maďarsko-slovenský spor majú na svedomí iba tvrdohlaví a neústupní Slováci.⁵⁶

⁵⁰ ČULEN, K.: *Americkí Slováci proti Apponyimu (r. 1904 a 1911)*. Prúdy 21, 1937, č. 1, s. 100–102.

⁵¹ PANKUCH, J.: *Dejiny clevelandských a lakewoodských Slovákov*. Cleveland 1930, s. 93; *Slováci! Do boja! Za tú našu slovenčinu! Dolu s Apponyim*. Národné noviny (Pittsburgh), 2. 2. 1911, s. 5.

⁵² PANKUCH, J.: *Dejiny clevelandských a lakewoodských Slovákov*. Cleveland 1930, s. 96–97.

⁵³ *Chicago poctilo gr. Apponyiho modrým okom*. Amerikánsko-slovenské noviny, 1. 3. 1911, s. 9.

⁵⁴ *Gróf Apponyi dostal výprask*. Národné noviny (Pittsburgh), 2. 3. 1911, s. 1.

⁵⁵ Anton Š. Ambrose (1867–1941) pochádzal zo Šarišskej stolice. Do Ameriky odišiel v roku 1882, kde spočiatku pracoval v bani. Počas prvých rokov pôsobenia v USA pracoval ako agent pre český časopis *Čechoslovan*. V roku 1889 založil časopis *Slovák v Amerike* a krátky čas pracoval pre P. V. Rovnianka. Bol aktívne činný v Národnom slovenskom spolku, ktorému od roku 1901 do roku 1911 i predsedal. Porov. *Zmena na predsedníckom stolci*. Kalendár Národného slovenského spolku 20, 1912, s. 58–59.

⁵⁶ AMBROSE, A. S.: *Dve významné návštevy v Amerike*. In: Rudinský, J. (ed.): *Slovensko Masarykovi*. Praha 1930, s. 153; *Reč br. Ambrosea v Twentieth century s Apponyim*. Národné noviny (Pittsburgh), 23. 3. 1911, s. 5.

Apponyiho cesta teda nedopadla podľa jeho očakávania, pretože i americká verejnosť vedela o dianí v Uhorsku, a to práve vďaka verejnej konfrontácii pripravených a pre potrebnú vec zjednotených amerických Slovákov.⁵⁷

Pavol Blaho medzi krajanmi v USA

V roku 1912 sa rozhodol navštíviť Slovákov v Uhorsku predseda SLA Albert Mamatey, ktorý zotrval medzi krajanmi dva mesiace a počas nich sa stretol s niektorými významnými Slovákami.⁵⁸ Slovenská liga a uvedomelí slovenskí krajanovia v Amerike totiž udržiavali kontakty s politickou reprezentáciou Slovákov v Uhorsku. Horlivým a činným dopisovateľom slovenských periodík v Amerike, konkrétne *Amerikánsko-slovenských novín*, bol od roku 1892 i politik Pavol Blaho, ktorý činnosť a pomoc svojich krajanov vyjadril nasledovne: „*Amerika dáva nám chlieb, doláre, ale nie nadarmo [...]. Americkí Slováci sú mučedníci svobody a práce [...], každý americký dolár je krvou skrotený, slzou zmáčaný.*“⁵⁹ Pavlovi Blahovi sa aj vďaka finančnej podpore známeho bankára a amerického Slováka Michala Bosáka⁶⁰ podarilo zorganizovať cestu do Ameriky, kam odišiel v spoločnosti Alberta Mamateya, ktorý sa v tom čase vracal z Uhorska späť do Ameriky. Blaho v roku 1912 až 1913 vystupoval medzi americkými krajanmi s prednáškami, v ktorých sa venoval nielen histórii a významným Slovákom, ale i krivdám páchaným uhorskou vládou a záslužnej práci amerických Slovákov, prejavujúcej sa nielen finančnými zbierkami. Jeho prednášky sa niesli v slávnostnom duchu a boli uvádzané slovenskými piesňami. Pri svojich horlivých príhovoroch pritom Blaho často opakoval: „*Preč od Maďarov!*“⁶¹ Jeho prednášky organizovali SLA a Sokol⁶² a tešili sa početnej návštevnosti. O jeho ceste sa vyjadril Anton Filkorn v správe z 16. apríla 1914: „*Rezkejšie, praktickejšie začalo sa pracovať za slovenské školstvo, keď dr. Blaho zavítal ku nám do Ameriky, a všade, kde len mohol, budil záujem, agitoval, pracoval za tento vznešený cieľ.*“⁶³

Blaho mal kvôli svojmu účinkovaniu v Amerike problémy a hrozilo mu aj pozbavenie mandátu poslanca, avšak jeho cesta prispela k informovanosti amerických Slovákov o situácii v Uhorsku a k utuženiu a i nadviazaniu nových kontaktov so „starým“ krajom. Sám spätne zhodnotil cieľ svojho pôsobenia v Amerike: „*Počas mojej návštevy v Amerike z úkolov mi udelených*

⁵⁷ SNA, f. Pavol Blaho, inv. č. 2286, k. 94, Pamätnica a program prednášky Slovenskej ligy usporiadanej sborom 145. T. S. J. Sokol, dňa 11. 12. 1910.

⁵⁸ HANZLÍK, J.: *Začiatky vysťahovalectva zo Slovenska do USA a jeho priebeh až do roku 1918, jeho príčiny a následky*. In: Polišínský, J. (ed.): *Začiatky českej a slovenskej emigrácie do USA*. Bratislava 1970, s. 82; BIELIK, F.: *Andrej Hlinka a americkí Slováci*. In: Bielik, F. – Borovský, Š. (edd.): *Andrej Hlinka a jeho miesto v slovenských dejinách*. Bratislava 1991, s. 88; BIELIK, F.: *Vzťahy a kontakty národných a kultúrnych pracovníkov amerických Slovákov so Slovenskom v rokoch 1880–1918*. Slováci v zahraničí 13, 1987, s. 124.

⁵⁹ SNA, f. Pavol Blaho, inv. č. 2059, k. 76, Obrodienie slovenského západu. Jedna z amerických prednášok krajinského poslanca sväto-jánskeho okresu. Pittsburgh s. d., s. 34.

⁶⁰ Michal Bosák (1869–1937) bol najbohatší americký Slovák danej doby, úspešný bankár a štedrý podporovateľ slovenských organizácií v Amerike. Do USA odišiel už v roku 1886 a začínal ako pracovník v bani. Postupne sa vypracoval na úspešného podnikateľa (vlastnil agentúru lodných spoločností) a bankára (otvoril vlastnú banku Michal Bosak Private Bank) a jeho podpis je dokonca na desaťdolarovej americkej bankovke. Ako jeden zo signatárov Pittsburskej dohody stál za autonómiou Slovenska. Porov. BOSÁK, M. – BOSÁK, R.: *Michal Bosák. Americký bankár zo Šariša*. Prešov 2001, s. 16–22; *Najúspešnejší americký Slovák*. Americký Slovák, 15. 5. 1920, s. 9.

⁶¹ MAŽÁR, I.: *Dejiny Binghamtonských Slovákov za dobu štyridsať rokov 1879–1919*. Binghamton, N. Y. 1919, s. 34–35.

⁶² Milan Getting sa na margo organizovania Blahových prednášok vyslovil nasledovne: „*Dr. Blaho potrebuje od nás nejakú podporu, aby nešiel preč od nás ošklbaný [...]. Sokoli sú ochotní tú prácu zrobiť za Ligu a jej zúčtovať do posledného centa.*“ SNA, f. Vavro Šrobár, inv. č. 932, k. 20, výťah zo zápisnice Slovenskej ligy z 30. novembra 1911.

⁶³ GETTING, Milan. *Americkí Slováci a vývin československej myšlienky v rokoch 1914–1918*. S. I. 1933, s. 7.

hlavný bol ten, aby som našich bratov v Amerike povzbudil za veľadôležitú organizáciu národne obrannú, za Slovenskú ligu [...].“⁶⁴ O naplnení cieľu jeho cesty svedčí i vynesenie schôdze Slovenskej ligy, na ktorej jej účastníci konštatovali vykonanie záslužnej práce pre zjednotenie Slovákov v Amerike.⁶⁵

Mihály Károlyi a jeho agitačná cesta po USA

Do Ameriky zavítal i ďalší gróf z Uhorska, a to Mihály Károlyi,⁶⁶ v apríli 1914, ktorý bol považovaný za liberála, a preto spočiatku americkí Slováci proti jeho ceste neprotestovali. Károlyi prišiel do Ameriky s jasne vytyčeným cieľom zjednotiť Maďarov v USA a „*narychlo usporiadať vnútorné otázky Maďarska tak, aby sa ono javilo navonok veľmi silným – to jest umierniť spory stranícke a získať národnosti, ktorých protestný hlas bolo počuť za hranicami – a pracovať na úplnom odtrhnutí Maďarska od Rakúsko-uhorskej monarchie*“.⁶⁷

Americkí Slováci jeho činnosť komentovali nasledovne: „*Voči Károlyimu sa zachováme tolerantne. Kto chce, nech ide vypočuť jeho prednášku. Pravdepodobne bude hovoriť i o nás, lebo pre nás je dôležité vedieť, ako o nás zmýšľajú naši protivníci. Ak pán gróf bude luhat' a švať, podvrátime ho. Ak sa zachová v medziach slušnosti a spravodlivosti, my sa k nemu podobne zachováme*“.⁶⁸ Už po rozhovore s deputáciou newyorských Slovákov na čele s Milanom Gettingom⁶⁹ sa ukázalo, že Károlyiho pohľad⁷⁰ na postavenie nemaďarských národností sa nelíšil od postoja Alberta Apponyiho a i on razantne odmietal možnosti autonómie Slovenska. Nepripúšťal ani možnosť používania slovenčiny v úradoch či školách, túto možnosť videl iba pri súkromných cirkevných školách. Reakcie amerických Slovákov po tomto vyhlásení na seba nedali dlho čakať a začalo sa s verejnými protestmi. Ignác Gessay a Milan Getting sú autormi tzv. otvoreného listu určeného grófovi Károlyimu, v ktorom mu vyčítajú šovinizmus, neochotu uznať nemaďarské národy v Uhorsku a násilnú maďarizáciu.⁷¹ Slovenská liga vedená Albertom

⁶⁴ BLAHO, P.: *Slovenska liga doma*. Americký Slovák, 15. 5. 1920, s. 1.

⁶⁵ *Prednáška Dr. Pavla Blaha v Olyphante, Pa.* Bratstvo, 13. 2. 1913. Presný program prednášok Pavla Blahu v Amerike pozri v SNA, f. Pavol Blaho, inv. č. 2287, k. 94, Program na prednášku Dr. Pavla Blahu, 28. januára 1911; SNA, f. Vavro Šrobár, k. 20, Zápisnica so schôdze Slovenskej ligy zo dňa 22. februára 1913.

⁶⁶ Mihály Károlyi (1875–1955), gróf, bol maďarským štátnikom, predsedom maďarskej nezávislej strany a v roku 1916 založil stranu radikálnych demokratov. Od 11. januára 1919 bol prezidentom Maďarskej republiky a po vyhlásení Maďarskej republiky rád emigroval do zahraničia. ŠVORC, P.: *Zrod republiky. (Dobové dokumenty, spomienky a stanoviská 1914–1918)*. Košice 1991, s. 51–52.

⁶⁷ Americkí Maďari sa postavili za Károlyiho zámer a začali so zbierkou na „*samostatnú Maďariu*“, pričom vyzývali Slovákov k debate, ktorá však pre odlišné predstavy o postavení Slovákov nemohla skončiť inak ako prehľbením rozporov. GETTING, Milan. *Americkí Slováci a vývin československej myšlienky v rokoch 1914–1918*. S. l. 1933, s. 13.

⁶⁸ ČULEN, K.: *Pittsburghská dohoda*. Bratislava 1937, s. 188.

⁶⁹ Milan Getting (1878–1951) do USA odišiel v roku 1900 a stal sa popredným americkým Slovákom. Bol novinárom a redaktorom *Slovenského Sokola*. Organizoval vydateľskú spoločnosť v New Yorku, ktorá vydávala *Newyorský denník*. Viedol Slovákov na východe USA, ktorí mali blízko k českému životu. Bol signatárom Pittsburskej dohody a v roku 1919 odišiel na Slovensko ako člen delegácie Slovenskej ligy. Preferoval čechoslovakizmus a centralizmus. Po vojne sa stal odporcom autonomistických snáh Slovákov a bol riaditeľom Československej tlačovej kancelárie. Jeho úlohou bolo posilať do republiky správy, články a všetko, čo súviselo s Československom. V rokoch 1921–1932 pôsobil ako československý konzul v Pittsburghu. SIDOR, K.: *Andrej Hlinka 1864–1926*. Bratislava 1934, s. 365; BENEŠ, V.: *Československá Amerika v odboji*. Díl I. *Od června 1914 do srpna 1915*. Praha 1931, s. 27; AKPR, f. Spojené státy severoamerické v letech 1921–1925, telegram Milana Gettinga adresovaný Kancelárii prezidenta republiky.

⁷⁰ Pozri *Nový hosť amerických Maďarov!* Národné noviny (Pittsburgh), 2. 4. 1914, s. 4.

⁷¹ Károlyi sa doslovne vyjadril: „*Strana nezávislosti neuznáva viacej národov v Uhorsku a nikdy žiadnemu nič nedá, čo by umožnilo ich autonómiu* [...]“ ČULEN, K.: *Dejiny Slovákov v Amerike*. Díl II. Bratislava 1942, s. 188–194.

Mamateyom následne uverejnila v *Jednote* vyhlášku odsudzujúcu Károlyiho agitačnú cestu, zameranú hlavne na získanie finančnej podpory pre odtrhnutie Uhorska od Rakúska, ktorá spustila ďalšiu lavínu článkov a akcií zameraných proti jeho činnosti. Svoju nespokojnosť a pobúrenie vyjadrilo vedenie Slovenskej ligy na schôdzi v Pittsburghu 26. apríla 1914, kde Ivan Daxner odsúdil i rozhovor Milana Gettinga s Károlyim, ktorý podľa neho Slovákom uškodil. Konštantín Čulen hlbšie analyzoval význam rozhovoru Gettinga s Károlyim a domnieval sa, že americkým Slovákom aspoň otvoril oči a oni pochopili, že spolužitie s Maďarmi nikdy nebude na princípe rovný s rovným. Výsledkom protestných stretnutí, otvorených listov, početných novinových článkov, mítingov rozoberajúcich Károlyiho činnosť a hlavne schôdze SLA z apríla 1914 bolo rozhodnutie vypracovať *Memorandum Slovenskej ligy v Amerike* a to, že sa Károlyi vracal do Uhorska v júli 1914 bez peňazí a podpory od amerických Slovákov.⁷²

Memorandum Slovenskej ligy v Amerike

Čelná organizácia amerických Slovákov – Slovenská liga – musela v roku 1914 zniesť vlnu kritiky, ktorá sa na ňu valila pre údajnú nečinnosť a neschopnosť udržať si nestrannosť. Z jednej strany sa objavovali obvinenia, že Liga je klerikálna, a z druhej strany, že je „pokrokovárska“. V podstate však išlo o vybavovanie osobných sporov, hlavne medzi prívržencami Antona Š. Ambroseho (tzv. ambrosistov) a Albertom Mamateyom – predsedom Slovenskej ligy, ktoré sa riešili prevažne na stránkach *Národných novín*, pričom tieto šarvátky iba oslabovali vedenie zápasu za práva Slovákov v „starom kraji“. ⁷³

Ešte pred vypuknutím prvej svetovej vojny sa začalo v Slovenskej lige v Amerike s prípravou *Memoranda Slovenskej ligy v Amerike*, ktoré malo dosiahnuť zosúladenie postupu amerických Slovákov. Situácia v Uhorsku totiž v tejto dobe nedovoľovala Slovákom slobodne konať a vyjadrovať sa, preto prirodzene na seba túto úlohu prevzali americkí Slováci. Hlavným podnetom vzniku *Memoranda* bol národnostný útlak v Uhorsku a práve i agitačná cesta grófa Károlyiho po Amerike. Vo výbore, ktorý mal na starosti prípravu *Memoranda*, boli okrem hlavného zostavovateľa Ivana Daxnera⁷⁴ aj Albert Mamatey, Karol Belohlávek,⁷⁵ Pavol Jamárik, Ján Kulamer, Albert Tholt-Veľkoštiavnický,⁷⁶ Ján Kadlecík a Ivan Bielek.⁷⁷ Už v máji 1914 pred-

⁷² Tamtiež, s. 198–205.

⁷³ MAMATEY, A.: *Čudní ľudia o Lige*. Národné noviny (Pittsburgh), 5. 3. 1914, s. 4.

⁷⁴ Ivan Daxner (1860–1935), tajomník Slovenskej ligy a riaditeľ martinskej Tatra banky, bol synom Štefana Marka Daxnera, ktorý bol tvorcom *Memoranda slovenského národa* z roku 1861, a preto i jeho výber za hlavného osnovateľa *Memoranda Slovenskej ligy v Amerike* bol symbolický. Jeho koncept *Memoranda* bol predmetom ostrej kritiky, avšak je potrebné si uvedomiť, že ani po vypuknutí prvej svetovej vojny nebolo na svete veľa ľudí, ktorí by si vedeli reálne predstaviť rozpad Rakúska-Uhorska. Daxner obhajoval pôvodný text *Memoranda* nasledovne: „Ak chceme pomôcť našim bratom pod Tatrami, požiadavky v Memorande Slovákov v Amerike musia obsahovať všetko to, čo je potrebné k zabezpečeniu voľnosti nášho národného rozvoja.“ ČULEN, K.: *Pittsburghská dohoda*. Bratislava 1937, s. 27; JAKEŠOVÁ, E.: *Americkí Slováci, zahraničný odboj a československá štátnosť (1914–1918)*. Historický časopis 36, 1989, č. 5, s. 690.

⁷⁵ Karol Belohlávek (1886–1983) bol novinár, zástanca slovenskej samostatnosti, činiteľ Národného slovenského spolku a redaktor *Slovenského hlásníka*. AMZV, f. III. sekce MZV 1918–1939, k. 819, Politické věci v ČR.

⁷⁶ Adalbert Tholt-Veľkoštiavnický (1852–1940) bol autorom pravdepodobne prvej koncepcie samostatného Slovenska a napísal dielo *Národ a národnosť*. Verejne propagoval potrebu nezávislej štátnosti Slovákov. MINÁR, I.: *Príspevok k dejinám odboja vedeného Slovenskou ligou v Amerike 1907–1920*. Bratislava 2011, s. 13. Pozri aj THOLT-VELKOŠTIAVNICKÝ, A.: *Národ a národnosť*. Pittsburgh 1907.

⁷⁷ Ivan Bielek (1886–1942), syn Antona Bieleka, bol významným členom a v rokoch 1920–1934 i predsedom Slovenskej ligy v Amerike, kam odišiel kvôli prenasledovaniu uhorských úradov. Od roku 1912 pracoval pre podnik svojho dlhoročného priateľa, najznámejšieho slovenského bankára v Amerike, Michala Bosáka. Neskôr pôsobil

stavil Daxner jeho formuláciu. Napriek prehlbujúcim sa náznakom hrozby vojnového konfliktu bolo navrhované dvanásťbodové *Memorandum* takmer úplne v medziach *Martinského memoranda* z roku 1861, s požiadavkou slovenského Okolia v rámci Uhorska a s doplnenými požiadavkami slobody tlače a zhromažďovania, autonómie cirkvi či obohatené požiadavkou všeobecných a rovných volieb. Pri samotnej príprave a koncipovaní tohto *Memoranda* sa zreteľne prejavili rozdielne pohľady amerických Slovákov na rozsah slovenských požiadaviek v ňom. Bola tu skupina Slovákov z New Yorku okolo Milana Gettinga a Ignáca Gessaya, ktorá požadovala maximálnejšie požiadavky a *Memorandum* kritizovala, a potom tu bola realistickejšie zmýšľajúca skupina pittsburských Slovákov, v ktorej prevládal martinský smer na čele s Mamatejom, Daxnerom a Bielekom, ktorá tento pôvodný koncept obhajovala. Okrem spomínanej tzv. pittsburskej a newyorskej skupiny amerických Slovákov zohrala v USA svoju úlohu i skupina slovenských socialistov, tí sa viac stotožňovali so Slovákami z New Yorku, i keď treba podotknúť, že v ich radoch nepanovala úplná jednota.⁷⁸ Treba zdôrazniť, že pri koncipovaní *Memoranda* nešlo len o jeho ideologický obsah, ale aj o osobné spory týchto čelných predstaviteľov amerických Slovákov. Po vypuknutí prvej svetovej vojny sa prirodzene otvárali možnosti na koncipovanie „odvážnejšieho“ plánu. Milan Getting sa preto listom obrátil na Alberta Mamateya, v ktorom požadoval prehodnotenie formulácie *Memoranda* a zároveň mu vyčítal zamlčanie riešenia tzv. česko-slovenskej otázky.⁷⁹ Odporcovia formulácie *Memoranda* mu vyčítali, že jeho autor je jednostranný, predpojatý a neorientuje sa v skutočnej situácii, ktorá vládne v Uhorsku. Slováci v Chicagu žiadali, aby bolo v *Memorande* jasne zakotvené utvorenie spoločného štátu s Čechmi a rázne žiadali odvolanie Ivana Daxnera, ktorý podľa nich dostatočne nechránil záujmy Slovenskej ligy. Albert Mamatey naopak kritizoval neblomný postoj Gettinga a Gessaya, ktorí uverejnili časť *Memoranda* v *Newyorskom denníku* a tým zničili „efekt prekvapenia“ vo vzťahu k Maďarom, ktorí sa takto na formulácie v *Memorande* mohli pripraviť. Obhajcovia *Memoranda* vyhlasovali: „*Nemalo byť maximom slovenských túžob, lebo to, čo sa v Amerike zdalo málo, bolo v Európe maximum.*“⁸⁰

K určitému kompromisu nakoniec prišlo po mnohých prieťahoch a prevažne po Gettingových návrhoch (za podpory Ignáca Gessaya, Gustáva Cablka, Ladislava Matúška), v ktorých požadoval federáciu národov a spojenie Slovákov s Čechmi, na poradnej schôdzi SLA v septembri 1914, ktorá určila konečnú podobu *Memoranda*. Táto už vzhľadom na udalosti vedúce k vypuknutiu svetovej vojny počítala s možnosťou samosprávy Slovenska a takto sformulovaný

v American State Bank and Trust Co. v Pittsburghu. Bol redaktorom *Národných novín* (1912–1923), *Bratstva* (1932–1935) a redigoval i časopis *Slovák v Amerike*. I. Bielek sa ako člen Slovenskej ligy podieľal na organizovaní tzv. milióndolarovej zbierky na podporu rodnej vlasti. Svoj názor na povojnový osud Slovákov vyjadril v roku 1918 svojím podpisom, ktorý nasleduje pod Pittsburskou dohodou. Predsedom Slovenskej ligy bol do roku 1934, keď sa zriekol jej predsedníctva. LETZ, R.: *Dejiny Slovenskej ligy na Slovensku (1920–1948)*. Martin 2000, s. 9; PAUČO, J.: *75 rokov Prvej katolíckej slovenskej jednoty*. Cleveland 1965, s. 338; SNA, f. Slovenská liga v Amerike, k. 5, Korešpondencia: Peter Hletko 1934–1940.

⁷⁸ KUCÍK, Š.: *Podiel amerických Slovákov na autonomistickom hnutí na Slovensku (1918–1938)*. Martin 2011, s. 14–15.

⁷⁹ Text *Memoranda* sa nepozdával ani americkým Čechom, konkrétne Tomášovi Čapkovi, ktorý v liste Mamateyovi z decembra 1914 vyčítal, že nezodrážňuje blízky vzťah Čechov a Slovákov. GETTING, Milan. *Americkí Slováci a vývin československej myšlienky v rokoch 1914–1918*. S. I. 1933, s. 36–37; BIELIK, F. (ed.): *Slovenské vystahovalectvo. Dokumenty 4. Korešpondencia z rokov 1880–1939*. Martin, 1985, s. 105. List Tomáša Čapka Albertovi Mamateyovi o všeobecnej politickej situácii v Európe a o snáhach amerických Slovákov a vysvetlenie, aký mal byť vzťah k Čechom. New York, 28. 12. 1914.

⁸⁰ A. Mamatey sa na margo činnosti M. Gettinga a I. Gessaya vyjadril: „*Im je, tak zdá sa, dôležitejšie ich štréberstvo a osobná zášť než záujmy celého národa slovenského.*“ *Od predsedu Slovenskej ligy*. *Národné noviny* (Pittsburgh), 30. 7. 1914, s. 4; ALU, f. Slovenská liga v Amerike, k. 4, *Memorandum 1914–1915*; SCHUSTEKOVÁ, A.: *Pamäti revolučnej organizácie slovenských priadok*. Banská Bystrica 1927, s. 5–6.

text *Memoranda* bol uverejnený nielen vo všetkých slovenských novinách v Amerike, ale i v samostatnej brožúre. Podľa Karola Sidora, Slovenská liga mala právo nárokovať si *Memorandum* vodcovstvo slovenského národa, keďže práve v Amerike sa Slováci organizovali v takých podmienkach, aké v Uhorsku neboli, a disponovali vlastnými denníkmi a hlavne slobodou prejavu. Sidor spomínal i existenciu ďalšieho významného dokumentu, ktorý bol vydaný k *Memorandu*. V ňom Albert Mamatey informoval o žiadosti samosprávy Slovenska: „[...] *nie ako osobitný samostatný štát, ale ako zvláštny administratívny celok bez ohľadu na to, k akému väčšiemu štátnemu útvaru on ako spolutvoriaca časť pridelený bude pri zelenom stole diplomato-*“⁸¹

Neskorší Mamateyov nástupca a aktívny člen SLA Ivan Bielek, uvedomujúc si silu propagandy a tlače, na margo *Memoranda* napísal: „*Slovenská liga vydala Memorandum preto, aby s našimi odvekými krivdami oboznámila celý civilizovaný svet a tak, aby získala v prospech našej oslobodzujúcej akcie toho najsilnejšieho, najvplyvnejšieho pomocníka: verejnú mienku vzdelaného sveta.*“⁸² Konečné *Memorandum* bolo vydané v šiestich rečiach – slovenskej, anglickej, francúzskej, ruskej, nemeckej a maďarskej. Treba si teda uvedomiť, že toto *Memorandum* nebolo skoncipované len s cieľom predostretia uhorskej vláde.

S princípmi stanovenými v *Memorande* sa stotožňovala i početná skupina Slovákov v Rusku. Milan Getting svoju nespokojnosť s textom *Memoranda* manifestoval vytvorením tzv. apelu v decembri 1914, ktorý bol vypracovaný v spolupráci s americkým Čechom Tomášom Čapkom⁸³ a v ktorom sa jasne a zreteľne vyjadril príklon v Čechom.

Markantný význam *Memoranda*, ktoré bolo po vypuknutí vojny rozposlané a zverejnené, spočíval v tom, že sa prejavila sila amerických Slovákov, ktorí sformulovali v mene slovenského národa samostatný politický program. Sila *Memoranda* vychádzala z riešenia slovenskej otázky práve Slovákmí, i keď sa nedočkal väčšej hmatateľnej reakcie, a ako píše Jozef Rudinský: „[...] *pod vplyvom medzinárodnej situácie a začínajúcej vojny, skončilo v archívoch zapadnuté prachom.*“⁸⁴

Za začiatok politickej aktivity amerických Slovákov považujeme práve *Memorandum* z roku 1914, ktoré sformulovalo národnooslobodzovací program pre Slovákov. V programe sa hovorí: „*Upravujeme v mene spravodlivosti a humanity na smerodajných činiteľov Európy a celého sve-*

⁸¹ SIDOR, K.: *Slováci v zahraničnom odboji*. Bratislava 1929, s. 42–43; ČULEN, K.: *Pittsburghská dohoda*. Bratislava 1937, s. 12–42; JAKEŠOVÁ, E.: *Americkí Slováci, zahraničný odboj a československá štátnosť (1914–1918)*. Historický časopis 36, 1989, č. 5, s. 691.

⁸² BIELEK, I.: *Vážny politický krok amerických Slovákov!* Sborník Národného slovenského spolku 1, 1915, č. 2–3, s. 110–119.

⁸³ Tomáš Čapek (1861–1950), rodák z Chraštovic a významný americký Čech, pracoval ako bankár a historik dejín amerických Čechov a Slovákov. Je autor prác *The Slovaks of Hungary, Bohemia under Hapsburg Misrule* a iných. *Memorandum* komentoval nasledovne: „*Priznám sa Vám otevířeně, v jednom mne Vaše memorandum sklamalo – že v něm nikde není zmínky o blízkém příbuzenství Slováků k Čechům. Jsou Slováci, kteří si nemohou, nebo nechtějí uvědomiti, že nemají lepších přátel na světě – mezi Slovany i mimo ně – než jsou Češi.*“ BIELIK, F. (ed.): *Slovenské vystá-hovalectvo. Dokumenty 4. Korespondencia z rokov 1880–1939*. Martin, 1985, s. 105. List Tomáša Čapka Albertovi Mamateyovi o všeobecnej politickej situácii v Európe a o snahách amerických Slovákov a vysvetlenie, aký mal byť vzťah k Čechom. New York, 28. 12. 1914; DUBOVICKÝ, I. – KRAFT, D. – SECKÁ, M.: *Češi v Americe*. Praha 2003, s. 21.

⁸⁴ Po vzniku Česko-Slovenska vládni predstavitelia a osoby preferujúce centralizmus a čechoslovakizmus *Memorandum* kritizovali, napr. Ivan Markovič vyhlasoval: „*Bolo to politickou chybou a znakom nedostatočnej politickej prezieravosti, že Slovenská liga vydala toto Memorandum – hoci opravené – už behom vojny a tým vzbudila dojem, akoby ono bolo výrazom politických snáh amerických a vlastne všetkých Slovákov, formulovaných už behom vojny.*“ MARKOVIČ, I.: *Slovenská otázka v zahraničí*. In: Kolesár, M. (ed.): *Zlatá kniha Slovenska. Jubilejný zborník 20. st.* Bratislava 1929, s. 72; RUDINSKÝ, J. F.: *Československý štát a Slovenská republika*. München 1969, s. 33; KUCÍK, Š.: *Podiel amerických Slovákov na autonomistickom hnutí na Slovensku (1918–1938)*. Martin 2011, s. 17–18.

ta žiadosť a prosbu, aby sa postarali o to, žeby pri ustáľovaní budúcich politických útvarov a rozhodovaní o osudoch národov všetky krivdy páchané boli odstránené a náš národ, aby bol považovaný za rovnoprávneho a rovnocenného činiteľa medzi ostatnými národmi. Žiadame pre slovenský národ úplnú samosprávu a voľnosť samourčenia tak na politickom, ako aj na kultúrnom a hospodárskom poli [...].“⁸⁵

Z tohto Memoranda ešte nebolo jasné, aké budúce usporiadanie a aký variant by bol pre Slovákov najvýhodnejší. Vojnový konflikt, ktorý sa zakrátko stal svetovým, následne umožnil Slovákom vymaniť sa z Uhorska. Dôležitú úlohu v tomto momente zohrali práve americkí Slováci, ktorí prebrali na seba úlohu „hovorcov“ Slovákov v starom kraji. Tí v danom politickom prostredí nemali možnosť slobodne vyjadriť svoju mienku a hlavne nemali možnosť slobodne konať.⁸⁶ Zástupcovia amerických Slovákov sa ocitli na križovatke, veľmi dobre si však uvedomovali, že iba vlastnými silami situáciu v multietnickom Uhorsku nezmenia. Slováci upierali dlho svoje nádeje k Rusku a k cárovi, ten podľa svedectva Čecha Konička-Horského, ktorý zavítal medzi amerických Slovákov, Slovákom prisľúbil pomôcť vytvoriť im vlastný štát. Na odporúčanie Konička-Horského mali tento štát vytvoriť spolu Čechmi a na čele mal byť ruský panovník.⁸⁷ So svojimi odporúčaniami však v Amerike nepochodil a ďalšie obdobie sa nieslo medzi americkými Slovákami v znamení vyjasňovania si názorov, čo by pre Slovákov bolo v budúcnosti lepšie, či zostať v Uhorsku, alebo spojiť svoju aktivitu s Poliakmi, príp. stať sa súčasťou jednotného štátu s Čechmi. Zo strany Poliakov tu bol skutočný záujem o spoluprácu so Slovákami. Problémom však práve bol odlišný postoj k cárskemu Rusku,⁸⁸ ktorý sa stal jedným z dôvodov, prečo sa nakoniec tento plán spolupráce nerozvinul. Možno konštatovať, že v slovenskej Amerike bolo i viacero názorových smerov a prúdov, či už to bol prúd autonomistický, maďarónsky, rusofilský, alebo čechoslovakistický.⁸⁹

Pred prvou svetovou vojnou Slováci a Česi v Amerike ešte nevystupovali spoločne a až Slováci v New Yorku a Chicagu začali vyvíjať svoju činnosť za spoločný štát s Čechmi a postupne sa k nim pridala aj Slovenská liga. Následne po nadviazaní oficiálnej spolupráce Slovenskej ligy v Amerike s americkými Čechmi,⁹⁰ keďže sa tento variant kooperácie javil najvýhodnejší pre

⁸⁵ ĎURČANSKÝ, F.: *Pohľad na slovenskú politickú minulosť*. Bratislava 1996, s. 104.

⁸⁶ Americkí Slováci boli vystupovaním v mene Slovákov v Uhorsku inštruovaní vedením v Martine, takže mali plné právo ich zastupovať, k čomu prispela i prítomnosť čelných predstaviteľov uvedomelých Slovákov v USA. KUCÍK, Š.: *Podiel amerických Slovákov na autonomistickom hnutí na Slovensku (1918–1938)*. Martin 2011, s. 13; KUCÍK, Š.: *Andrej Hlinka a americkí Slováci*. In: Letz, R. – Mulík, P. (edd.): *Pohľady na osobnosť Andreja Hlinku*. Martin 2009, s. 168–169.

⁸⁷ GESSAY, I.: *Americkí Slováci v našom odboji*. In: Švorc, P.: *Zrod republiky*. (Dobové dokumenty, spomienky a stanoviská 1914–1918). Košice 1991, s. 29.

⁸⁸ Zo strany Slovákov tu bola nádej, že Rusko sa stane ich osloboditeľom. Poliáci v Rusku zase videli príčinu ich utrpenia. Albert Mamatey však rozhorčene vystúpil proti Poliakom na konferencii všetkých Slovanov v Clevelande, čím si Slováci do budúca znemožnili spoluprácu s Poliakmi. Proti spoločnej kooperácii s Poliakmi bol i predstaviteľ Prvej katolíckej slovenskej jednoty Matúš Jankola. SIDOR, K.: *The Slovak League of America and the Slovak Nation's Struggle for Autonomy*. In: Paučo, J. (ed.): *60 Years of the Slovak League of America*. Middletown, Pa. 1967, s. 42–43.

⁸⁹ BENEŠ, V.: *Československá Amerika v odboji*. Díl I. *Od června 1914 do srpna 1915*. Praha 1931, s. 288–289.

⁹⁰ Americkí Česi nemali dlho zjednocujúcu organizáciu v USA a aj prvú svetovú vojnu privítali ešte rozdelení podľa konfesie a politických názorov. Ešte v päťdesiatych rokoch 19. storočia si Česi v Amerike zakladali tzv. Slovanské lípy, z ktorých sa vytvorila Národná Jednota, pričom prvý český spolok v Amerike vznikol v roku 1860. České národné združenie (Bohemian National Alliance) začalo svoju činnosť až v roku 1915 (i keď fakticky sa ustanovilo v roku 1914) a na jeho čele stál lekár z Chicaga Ludvík Fisher, ktorý pôsobil v Chicagu a za České národné združenie podpísal Clevelandskú i Pittsburskú dohodu. Tajomníkom združenia sa stal novinár Karel Vinklárek, ktorého nahradil Alois Melichar, po ňom Jaroslav Salaba Vojan a následne Josef Tvrzický. Veľký vplyv v združení mal i Vojta Beneš. Za úlohu si České národné združenie stanovilo „pomocnú a politickú prácu“. Veľmi zaužívaným termínom, ktorý bol používaný práve v radoch Českého národného združenia, bol pojem „naše česká věc“, ktorý v sebe zahŕňal spoločný

obe strany, začali americkí Slováci intenzívne pracovať pre plán rozbitia monarchie a vytvorenie Česko-Slovenska.⁹¹

Summary

Slovak Compatriotic Movement in the USA (1907–1914)

The author of the paper deals with Slovak compatriotic movement in the USA in the years 1907–1914. Main attention is paid to the description of the Slovak league of America which was founded in the Cleveland in 1907 by Slovak leaders in the USA (S. Furdek, P. V. Rovnianek, A. Bielek and others) and which became the main organization of American Slovaks. The goal of the Slovak league was not only to organize American Slovaks but at first helped their countrymen in Hungary and informed about magyarization policies. For the action of the Slovak league was really necessary to had support of all American Slovaks so main leaders of the Slovak league started to organize meetings and informed American Slovaks about their goals. In 1910, during the U.S. Census, American Slovaks headed by the Slovak league appealed against their classification as Hungarians and president Taft agreed with a printing of new forms so Slovaks in the USA could be listed as Slovaks.

The following section describes the situation between American Slovaks during Albert Apponyi's mission in the USA (1911) when American Slovaks presented articles and organized meetings against him and against the magyarization policies of the Hungarian government. The year 1914 was really important for American Slovaks because after count Mihaly Karolyi's visit they issued Memorandum of the Slovak league of America, in which final form was idea of uniting Slovaks and Czechs. When the world war first began Slovak league started to cooperate more closely with American Czechs and supported the creation of Czecho-Slovakia.

česko-slovenský odboj vedúci k rozpadu Rakúska-Uhorska. VACULÍK, J.: *Češi v cizině – emigrace a návrat do vlasti*. Brno 2002, s. 18–19; VONDRÁŠEK, V. – HANZLÍK, F.: *Krajané v USA a vznik ČSR. V dokumentech a fotografiích*. Praha 2009, s. 14; MINÁR, I.: *Americkí Slováci a Slovensko. Formovanie a vznik slovenskej komunity v spoločenskej štruktúre Spojených štátov severoamerických 1880–1985*. S. l. 1988, s. 60; HÁJKOVÁ, D.: „*Naše česká věc*“. *Češi v Americe za první světové války*. Praha 2011, s. 5–41; BENEŠ, V.: *Revoluční hnutí v Severní Americe*. In: *Cyklus přednášek. Československá revoluce*. Praha 1923, s. 252–253; KUCÍK, Š.: *Podiel amerických Slovákov na autonomistickom hnutí na Slovensku (1918–1938)*. Martin 2011, s. 17.

⁹¹ Následne vo februári 1915 sa na VII. kongrese Slovenskej ligy v Pittsburghu jasne stanovili podmienky spolupráce s Čechmi v medziach zásady „rovný s rovným“ a na prvej porade Čechov a Slovákov v apríli 1915 bolo toto stanovisko predostreté i Českému národnému združeniu. Obe strany si však uvedomovali potrebu vzájomnej spolupráce a rovnakého postupu. Výsledkom debát a obojstranných snáh o zblíženie Slovákov a Čechov v Amerike bolo prijatie Clevelandskej dohody v októbri 1915 v Bohemian National Hall, ktorá bola prvým oficiálnym prejavom ich túžby po jednotnom štáte a obsahovala prisľub federácie týchto krajín. MINÁR, I.: *Americkí Slováci a Slovensko. Formovanie a vznik slovenskej komunity v spoločenskej štruktúre Spojených štátov severoamerických 1880–1985*. S. l. 1988, s. 60; HÁJKOVÁ, D.: „*Naše česká věc*“. *Češi v Americe za první světové války*. Praha 2011, s. 5–41; BENEŠ, V.: *Revoluční hnutí v Severní Americe*. In: *Cyklus přednášek. Československá revoluce*. Praha 1923, s. 252–253; VACULÍK, J.: *Češi v cizině – emigrace a návrat do vlasti*. Brno 2002, s. 18–19; VONDRÁŠEK, V. – HANZLÍK, F.: *Krajané v USA a vznik ČSR. V dokumentech a fotografiích*. Praha 2009, s. 14.